

Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım

Umut Uzer*

Öz

Türkiye'nin İsrail ile yakınlaşan ilişkileri Orta Doğu'da 1990'ların en önemli gelişmelerinden birisi olmuştur. Her iki ülke de İsrail'in kuruluşundan sonra ikili ilişkileri düşük profilli de olsa devam ettirmiş, ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde ikili ilişkiler baş döndürücü bir hızla gelişmiş ve derinleşmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi de 2002 yılında iktidara geldiğinde İsrail ile ilişkilere önem vermiş, uzun yıllardır devam eden Filistinliler ile İsrail arasındaki denge politikasını sürdürmüştür. Ancak hem 2000 yılında başlayan ikinci Filistin ayaklanması hem de 2008 yılında İsrail'in Gazze'ye düzenlediği operasyon ikili ilişkileri menfi etkilemiş ve kademeli olarak münasebetler bozulmuştur. Bu makalede Türkiye-İsrail ilişkileri çıkar ve kimlik ekseni olarak ayrıntılı bir analize tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, İsrail Dış Politikası, Türkiye-İsrail İlişkileri, Türk-Yahudi İlişkileri, Amerika'da Yahudi Lobisi, İnşacılık, Realizm.

Crisis in Turkish-Israeli Relations

Abstract

The rapprochement between Turkey and Israel in the 1990s emerged as one of the most significant events in the Middle East. Both countries had been previously maintaining their bilateral relations on a low intensity level following the establishment the state of Israel. However, in the 1990s bilateral relations gained a strong impetus, entailing deepened relations. When the Justice and Development Party came to power in 2002 they attached importance to relations with Israel and thus maintained a balanced policy in the Palestine-Israel issue. However, both Palestinian uprising in 2000 and the Gaza operation of Israel in 2008 had a negative impact on bilateral relations and led to a partial deterioration of bilateral relations. In this essay identity and interests in the Turkey-Israel relations are discussed in detail.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Israeli Foreign Policy, Turkish-Israeli Relations, Turkish-Jewish Relations, Jewish Lobby in the US, Constructivism, Realism.

** Dr., Utah Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü.

تأزم العلاقات التركية – الاسرائيلية

اومود اوذر

خلاصة :

كانت علاقات التقارب التركي مع اسرائيل، أحد أهم التطورات في الشرق الأوسط خلال الاعوام 1990. وقد استدامت الدولتان علاقتهما الثنائية بعد قيام دولة اسرائيل، وان كانت هذه العلاقات على وتيرة منخفضة. غير ان هذه العلاقات تعمقت وتطورت تطورا سريعا وملفتا للنظر عند الوصول الى الاعوام 1990. وقد اولى حزب العدالة والتنمية بدوره اهمية للعلاقات مع اسرائيل عند توليه السلطة في تركيا في عام 2000، وعمل على إدامة سياسة التوازن بين الفلسطينيين واسرائيل، تلك السياسة التي كانت متبعة من قبل تركيا لسنوات عديدة سابقة. غير ان الانتفاضة الفلسطينية الثانية التي بدأت في عام 2000 وكذلك العمليات العسكرية التي نظمتها اسرائيل في عام 2008 تجاه قطاع غزة، أثرتا سلبيا على العلاقات الثنائية هذه، وبدأت تلك العلاقات تسوء تدريجيا. ويحوي هذا المقال تحليلا مفصلا للعلاقات التركية – الاسرائيلية من منظور المصالح والهوية.

الكلمات الدالة : السياسة الخارجية التركية، السياسة الخارجية الاسرائيلية ، العلاقات التركية – الاسرائيلية ، العلاقات التركية – اليهودية ، اللوبي اليهودي في امريكا ، التعامل الانساني ، الواقعية.

Devletler dış politika yönelimlerini belirlerken ve ittifak oluşturma kararları alırken hem ulusal çıkarlarını, hem kimlik temelli mülhazaları dikkate alırlar. Başka bir deyişle, ülkeler hem askeri, siyasi ve ekonomik güçlerini artırmak için çeşitli devletler ile ilişkilere girerler, hem de tarihi, kültürel ve ideolojik olarak yakınlık duydukları ülkeler ile yakınlaşma çabaları güderler.

Uluslararası ilişkiler kuramında realizm (*realism*) ve inşacılık (*constructivism*) olarak adlandırılan sırasıyla çıkar ve kimlik temelli açıklamalar, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından da geçerlidir. Türkiye, İsrail ile olan ilişkilerini hem çıkar, hem de kimlik temelli faktörlerin etkisiyle yürütmüştür. İki ülke arasında özellikle 1990'lı yıllarda derinleştirilen ilişkiler, 2008 yılından itibaren karşılıklı suçlamalarla gerilmeye başlamış, 31 Mayıs 2010 tarihinde, Gazze Şeridi'ne İsrail tarafından uygulanan ablukayı delerek, buraya yardım sağlamak ve dünyanın dikkatini Gazze'de yaşanan insani felakete çevirmek amacıyla yola çıktığını söyleyen *Mavi Marmara* gemisinin, seyrü sefer halindeyken uluslararası sularda İsrail askerleri tarafından basılıp, dokuz Türk'ün¹ öldürülmesi ile sonuçlanan olay sonucunda tamir edilmesi güç bir yara almıştır.

Bu makalede Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri, özellikle de yukarıda bahsedilen olay ışığında ele alınacak, tarihsel olarak olumlu bir zemin üzerinde devam eden, Türk-Yahudi münasebetleri ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin, *Mavi Marmara* örnek olayı sonucunda ne tür bir yöne gideceği üzerinde durulacaktır. Ancak bu güncel olayı analize tabi tutmadan önce Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin tarihine değinilecek, daha sonra da iki ülke arasındaki ilişkiler çıkar ve kimlik açısından anlamlandırılmaya çalışılacaktır. Son olarak, *Mavi Marmara* baskınının İsrail ile Türkiye arasındaki münasebetlere etkileri irdelenecektir.

Türkiye-İsrail İlişkileri: Sınırlı Münasebetlerden Stratejik İşbirliğine

Tarihe bakıldığında Türkler ile Yahudiler arasında ciddi sıkıntıların ve anlaşmazlıkların var olmadığı ortadadır. 1492 yılında, İspanya ve Portekiz'de Hristiyan olmak veya öldürülmek seçenekleri arasında kalan Yahudilerin önemli bir kısmının, İberya yarımadasından kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığındıkları tarihi bir vakiadır.² Nitekim bu tarihi olay 1992 yılında Türkiye Yahudileri tarafından kurulan 500. Yıl Vakfı tarafından Türkiye'de ve yurtdışında çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır.

Özellikle Selanik, İstanbul, İzmir, Edirne ve Saraybosna'ya yerleştirilen Yahudiler, buralarda dini ve kültürel özgürlük içinde yaşamışlardır. Özellikle Selanik

1 Öldürülen Türklerden 19 yaşındaki Furkan Doğan'ın Amerikan vatandaşı olmasını önemsemiyorum çünkü bu genç dahil öldürülen insanların hepsi Türkiye'de yaşıyorlardı, ve Türk kökenli insanlardı. Dolayısıyla Mavi Marmara gemisine yapılan baskının sonucunu 9 Türk'ün öldürülmesi olarak tanımlıyorum.

2 Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, *Sephardi Jewry: A history of the Judeo-Spanish Community, 14th - 20th Centuries*, (Berkeley: University of California Press, 2000), s.xxv.

şehrinde yerleşen Yahudiler, zamanla burada nüfusun çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Öyle ki 1613 yılında şehrin yüzde 68'ini Yahudiler teşkil etmektedir.³ 1912 yılında bu şehir Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve böylece 500 yıla yakın süren Osmanlı hakimiyeti sona ermiştir. 1913 yılında yapılan nüfus sayımında Yahudiler çoğunluk değilse bile 61,000 kişi ile en kalabalık unsuru teşkil etmiş, Türkler 45,000 kişi, Yunanlılar ise 39,000 kişilik nüfusları ile Selanik'teki diğer temel etnik grupları oluşturmuşlardır. Yunan varlığıyla beraber Yahudi aleyhtarı hareketler başlamış, bunun üzerine de Selanik Yahudileri şehirde Türk hakimiyetinin devam etmesini, bu olmazsa uluslararası yönetimi devreye sokmaları için büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalınca, binlerce Yahudi, Türkiye'ye göç eden Türklerle birlikte İstanbul'a göç etmeyi tercih etmiş,⁴ diğer bir kısım Yahudi ise Türkiye'nin yanı sıra, Filistin, Fransa veya başka ülkelere göç etmiştir. Dolayısıyla, 1928'de Yunanlılar şehirde yüzde 70'lik bir çoğunluğa ulaşmış⁵, 1950 yılına gelindiğinde ise şehir yüzde 95'lik bir oran ile neredeyse tamamen Yunanlılaştırılmıştır.⁶ Böylelikle şehirde Türk ve Yahudi varlığı tamamen yok edilmiştir. Burada, İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın şehri ele geçirmesiyle birlikte, Selanik Yahudilerinin toplu olarak konsantrasyon kamplarına gönderildiklerini de vurgulamak gerekmektedir.

Tarih boyunca, Türklerin Yahudilerle yakın işbirliği İttihat ve Terakki döneminde devam etmiş, bu iktidarın Müslüman burjuvazi yaratma çabası Yahudi tüccarlara karşı bir siyaset olmaktan çok, Rum ve Ermenilere karşı uygulanmıştır. Bu siyasetin temel sebebi, Yahudilerin bir dış koruyucu devlete sahip olmaları, oysa Rum ve Ermenilerin kendi milliyetçi akımlarının yanında, Rusya, ve İngiltere gibi büyük devletlerin himayesinde, ayrılıkçı hareketleri teşvik edilmeleri sonucu tehlikeli unsurlar olarak algılanmaları olmuştur. Diğer bir deyişle Rumlar ve Ermeniler Osmanlı karşıtı siyasalar izlemiş, Yahudiler ise büyük ölçüde, Osmanlı devletine bağlı bir tutum almışlardır. Örneğin, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından 1908'de ilhak edilmesini Türkler kadar, Yahudiler de protesto etmiş ve Avusturya mallarının boykotuna onlar da katılmışlardır. Ayrıca Girit isyanında Yunan mallarını, İtalyanların 1911'de Trablusgarb'ı işgalinde ise İtalyan mallarını bu iki halk beraberce boykot etmişlerdir.⁷

Ayrıca bir büyük gücün himayesinde olmadıklarından dolayı, İttihat ve Terakki döneminde Türk-Müslüman burjuvazisi yaratma gayretleri sırasında, Yahu-

3 Benbassa ve Rodrigue, a.g.e., s. xix,9.

4 Benbassa ve Rodrigue, a.g.e., s. 96, 104.

5 Mark Mazower, *Salonica: City Of Ghosts, Christians, Muslims and Jews, 1430-1950*, (Londra: Harper Perennial, 2005), s.330.

6 Mazower, a.g.e., s.11.

7 Mazower, a.g.e., s.270.

diler milli burjuvaziye eklenmişler ve ayrılıkçı bir politika izlememişlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi 1912'de Selanik'in Yunanlılarca işgali sonucu birçok Türk, dönme⁸ ve Yahudi tüccar İstanbul'a göç etmiştir.⁹

Theodor Herzl öncülüğünde ortaya çıkan Yahudi Milliyetçiliği (Siyonizm) ise İttihat ve Terakki içindeki Yahudiler üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etki yapmamıştır. Zira, Siyonizm'in dünyada güçlenmesi daha sonraya, Nazi iktidarının Almanya'da etkili olması ve gücünü pekiştirmesi sonrasına, yani 1930'lara denk düşmektedir.

Türkler ve Yahudiler arasındaki yakın ilişkiler, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde, Atatürkçü düşünürler arasında Abraham Galanti, ve Tekinalp (Moiz Kohen) gibi Yahudi kökenli kişiler dikkat çekmektedir. Tekinalp, Atatürkçülük üzerine *Kemalizm* adlı bir kitap yazmış, bu kitapta Atatürk'ün politikaları sonucu yeni bir Türk yaratıldığını, Atatürk milliyetçiliğinin barışçı olduğu ve bütün etnik unsurların siyasete katılımını teşvik ettiğini,¹⁰ bu ideolojinin ülkenin kalkınması için elzem olduğunu savunmuştur.

Ayrıca, Nazi Almanya'sından kaçan 80'den fazla Yahudi ve az da olsa Yahudi olmayan akademisyen, o zamanki Hükümet tarafından Türkiye'ye davet edilerek, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde iş imkanı bulmuştur.¹¹ Bu durum insani ve bilimsel değerlere, modern Türkiye'de verilen önemi ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Hemen hepsi kendi alanlarında uzman olan bu öğretim üyeleri, Türkiye'nin bilimsel gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Tarihte Yahudilerin Avrupa'da baskı görüp Türkiye'ye sığındıkları bir başka örneği oluşturan bu durum, Türklerin hoşgörüsünü göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

14 Mayıs 1948'te İsrail'in ilanı ile, modern çağlarda ilk defa bir Yahudi devleti kurulmuş, bir kısım Yahudi için, asırlardan beri beklenen bir rüya gerçekleşmiştir. Devletin sosyalist Siyonistler tarafından kurulmuş olması, ülkede dinin rolünü sınırlamıştır. Şöyle ki, İsrail'in kurucu Başbakanı David Ben-Gurion, dini mahkemelere sadece vatandaşların medeni haklarını düzenleme yetkisi vermiştir. Diğer bir deyişle doğum, ölüm, evlilik ve Musevi dinine geçiş hahamlarının yetkisi altında kalmıştır. Ben-Gurion, bu kararından dolayı, daha sonra

8 Dönme cemaati 17. asırda Mesih olduğunu iddia eden Sabetay Sevi'nin Yahudilikten Müslümanlığa dönen şakirtlerine verilen addır.

9 Çağlar Keyder, *State and Class in Turkey: A study in Capitalist Development*, (London: Verso, 1987), ss.62, 65.

10 Tekinalp, *Kemalizm*, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998), ss. 166,176, 180.

11 Arnold Reisman, *Turkey's Modernization: Refugees from Nazism and Atatürk's Vision*, (Washington D.C.: New Academia Publishing, 2006), s.41.

pişmanlığını ifade etse de,¹² bu durum değişmemiştir. Bu sebepten dolayı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olan Reform Museviliği denilen dini akımın aldığı Musevilige geçiş kararları, İsrail'deki Aşkenaz ve Sefardi hahambaşılıklarınca tanınmamaktadır.

Bütün bu dini kısıtlamalara rağmen, İsrail bir din devleti (*medinat halakha*) değildir. Buna örnek olarak, Musevi şeriatına (*halakha*) göre, Musevi olmayan, ancak kendilerini Yahudi olarak gören Etiyopyalı Falaşaların ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra İsrail'e göç eden Yahudilerin, önemli bir kısmının dini ölçütlere göre Yahudi kabul edilmemelerine rağmen, İsrail'e göç haklarının tanınması verilebilir. Bundan çıkan sonuç İsrail devletinin Yahudiliği dinsel olmaktan çok, etnik, hatta milli bir kategori olarak tanımladığıdır.

İsrail'deki Medeni Kanun dışındaki kanunlarda ve günlük yaşamda Museviliğin dini kanunları hüküm sürmemektedir. Ancak yine de, hukuki alanda Türkiye kadar laikleşmeyi gerçekleştirememiştir. Hatırlanacağı üzere, Türkiye'de Medeni Kanun, İsviçre Medeni Kanunundan ilham alınarak Mahmut Esat Bozkurt tarafından hazırlanmış ve şeriat hükümleri modern hukuk sisteminden tamamen çıkarılmıştır.

Bütün bu farklılıklara rağmen her iki ülkeyi de demokratik, laik ve Batı yanlısı olarak tanımlamak doğru olacaktır. Bu benzerliklere büyük önem atfedilmesi gerekmesede, iki ülkeyi birbirine yaklaştıran unsurlar olarak ifade etmek mümkündür. Zira, İsrail'in kurulduğu dönemde ne Türkiye'nin tam bir demokrasi olduğunu, ne de İsrail'in kurulduktan hemen sonra Batı yanlısı bir dış politika izlediğini söylemek doğru olacaktır. O dönemde demokratikleşme yolunda adımlar atan Türkiye ve Sovyet bloğundan, özellikle Çekoslovakya'dan silah temin eden bir İsrail söz konusudur. Ancak zamanla, hem Türkiye demokratikleşme yönünde adımlar atmış, hem de her iki ülkenin Batı yönelimi daha da aşikar olmuştur.

Bu gelişmelerin sonucu olarak Türkiye, İsrail'i 28 Mart 1949'da tanımıştır. CHP iktidarının Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, tanıma kararını gerekçelendirirken, İsrail'in bölgenin bir gerçeği olduğu ve halihazırda bir çok ülke tarafından tanınmış olduğunu vurgulamıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, karşılıklı olarak elçilerin atanmasıyla 1950 yılında başlamıştır.¹³ Ancak, 1956 yılında İsrail'in Fransa ve İngiltere ile işbirliği halinde Mısır'a saldırması sonucu, Türkiye Tel Aviv'de bulunan elçisi Şevket İstinyeli'yi geri çağırması ve Filistin meselesinin çözülmesinin elçinin geri gönderilmesi için elzem olduğu-

12 Colin Shindler, *A history of modern Israel*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 78.

13 Alptekin Dursunoğlu, *Stratejik İttifak: Türkiye-İsrail ilişkilerinin Öyküsü*, (İstanbul: Anka, 2000), ss.31-32.

nu ilan etmiştir. Bu konuda bir ilerleme olmaması sonucu olarak, Türkiye'nin Tel Aviv'deki temsilciliği uzun yıllar maslahatgüzarlık seviyesinde kalmıştır.¹⁴

Türkiye açısından yukarıdaki gelişmeler olurken, 1950'li yıllarda İsrail, Orta Doğu'nun civarında Arap olmayan Türkiye ve İran ile gayri resmi bir pakt kurma çabasına girmiştir. Bu siyasetinin bir parçası da, Lübnan'daki Maruniler, Irak'taki Kürtler ve Süryaniler ile Etiyopya gibi ağırlıklı olarak Hıristiyan olan bir devletle yakın ilişkiler kurmak olmuştur.¹⁵ İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Marmara denizinde bir gemide buluşmuş, ayrıca İsviçre'nin Zürih şehrinde görüşmüşlerdir. İsrail Başbakanı David Ben Gurion, 29 Ağustos 1958'te gizlice Türkiye'ye gelerek Adnan Menderes ile Çevre Paketi'ni (*Periphery Pact*) imzalamıştır. Bu anlaşma, Türk askeriyesi ve hariciyesinin kararı doğrultusunda 1966 yılında sona erene kadar, sekiz yıl boyunca yürürlükte kalmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ve Dışişleri Bakanlığı'nın bu kararının arkasında, Kıbrıs meselesi yüzünden Türkiye'nin Araplara yakınlaşma çabası bulunmaktadır.¹⁶ Bu sekiz yıl boyunca İsrail Türkiye'ye tarım alanında yardımcı olmuş, askeri görüşmeler ve ortak planlamalar gerçekleşmiştir. İsrail Genelkurmay Başkanı Haim Laskov ve Türk Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun birbirlerinin ülkelerini karşılıklı olarak ziyaret etmişler, 1964 yılında Başbakan İsmet İnönü, İsrail Başbakanı Levi Eshkol ile Paris'te görüşmüş¹⁷, ayrıca bu dönemde, 1990'lardaki gibi, İsrail Hava Kuvvetleri Türkiye'de eğitim uçuşları yapmıştır. Bu gelişmeler gizli de olsa, iki ülke arasında 1990'lardaki askeri ve diğer alanlardaki işbirliğinin öncüsü olarak nitelenebilecektir.

İsrail Başbakanı Ben Gurion Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerindeki gizliliğe atfen Türkiye'nin İsrail'e metresi gibi davrandığını, dolayısıyla ortada bir "metres sendromu" olduğunu şaka yollu da olsa ifade etmiştir.¹⁸ Her ne kadar ilişkiler 1966'dan sonra zayıflasa da, İsrail Türkiye'nin dostluğuna verdiği önemi vurgulamak için 1967 Adapazarı Depremi'nde depremzedelere insani yardım göndermiştir. İlişkiler de düşük profilli de olsa, bu seyrinde 1990'lara kadar devam etmiştir.¹⁹

1960'li yıllarda Kıbrıs artan ölçülerde Türkiye'nin milli davası haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak da uluslararası platformlarda Üçüncü Dünya ülkeleri,

14 Suha Bölükbaşı, "Behind the Turkish-Israeli Alliance; A Turkish view", *Journal of Palestine Studies*, Cilt. XXIX, No. 1, (Sonbahar, 1999), ss. 23-24.

15 Ofra Bengio, *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern outsiders*, (New York: Palgrave, 2004), ss. 33-34.

16 Bengio, a.g.e., 42-43, 45, 56, 64.

17 Bengio, a.g.e., s.49, 51, 53.

18 Amikam Nachmani, "The Remarkable Turkish-Israeli tie", *Middle East Quarterly*, Cilt. 5, No. 2, (Haziran 1998), s.21.

19 Bengio, a.g.e., ss.67, 71.

özellikle de Arap ve Müslüman ülkelerin desteği aranmıştır. Onların milli davası olan Filistin Meselesi'ne de bu sebeplerden dolayı ilgi göstermek icap etmiş ve daha Arap yanlısı siyasalar izlemek gerekmiştir. Dolayısıyla Türkiye uluslararası örgütlerde Arapların milli davalarını destekler kararların lehinde oy vermiş, Filistin sorununda Araplara daha sempatik söylemler kullanmaya başlamıştır.

Örneğin, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 1965 yılında Filistin sorununa acil bir şekilde çözüm bulunmasının gerekliliğini dünyaya ilan etmiştir. 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı sonucu, İsrail'in Mısır'dan Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'nı, Ürdün'den Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü, ve Suriye'den Golan Tepeleri'ni alması üzerine, dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çıkmasının barışın tesisi için bir önkoşul olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, hem 1967 Savaşı, hem de 1973'teki *Yom Kippur* veya Araplarca *Harb Uktuber* (Ekim Savaşı) şeklinde nitelendirilen savaşlarda, Türkiye, İsrail'e yardım etmek isteyen Amerika'ya İncirlik Üssü'nü kullandırmamıştır. Böylelikle yukarıda ifade edilen Arap yanlısı politika harekete geçirilmiştir. Bu politikaya bir başka örnek de 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) Siyonizmi ırkçılığın bir türü olarak nitelendiren 3379 sayılı karara Türkiye'nin de olumlu oy vermesidir.²⁰ Burada vurgulanması gereken nokta Türkiye'nin, 1974'ten sonra BM'de Arapların çizgisinde oy vermeye başladığı ve 1979 yılında Bülent Ecevit hükümeti döneminde Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) Ankara'da maslahatgüzarlık seviyesinde bir temsilcilik açmasına izin vermesidir. Aynı dönemde İsrail'in de Ankara'daki temsilciliği maslahatgüzar seviyesindedir.²¹ Dolayısıyla her ne kadar Ankara 1970'li yıllarda Ecevit'in Üçüncü Dünyacı fikriyatının da etkisiyle Arap yanlısı politikalar izlese de, İsrail ile ilişkileri kesmeyi düşünmemiş ve belli ölçülerde Araplarla İsrail arasında denge politikasını devam ettirmiştir. Tabiiyle, yukarıdaki vakialardan da anlaşılacağı üzere 1960'larda ve 1970'lerde ibre Araplardan yana kaymış ama İsrail ile münasebetler de devam ettirilmiştir.

Yukarıda bahsedilen 3379 sayılı Siyonizmi ırkçılıkla eşdeğer tutan kararın, 1991 yılında BMGK'da iptal edilmesi kararında ise, Türkiye çekimser oy kullanmıştır.²² Dolayısıyla 1990'ların başında bile, Türkiye tamamen İsrail yanlısı bir politika uygulamamış, Arap ve İslam dünyasının hassasiyetlerini dikkate almıştır. Ancak başka bir devletin kurucu ideolojisini reddetmenin o ülkenin

20 Bölükbaşı, a.g.e., s. 26, Dursunoğlu a.g.e., s. 41. Bu kararın metni için, Fayez Sayegh, *Zionism: A form of racism and racial discrimination*, (New York: Office of the Permanent Observer of the PLO to the UN), 1976, ss.45-46

21 Bölükbaşı, a.g.e., s.27.

22 Alan Makovsky, "Israeli-Turkish relations: a Turkish periphery strategy", Henri Barkey (ed.), *Reluctant Neighbor: Turkey's role in the Middle East*, (Washington: United States Institute of Peace, 1996), s. 15.

varlığını da reddetmek anlamına geleceği gerçeğinden hareketle, Türkiye'nin bu tutumunun çok da tutarlı olduğunu söylemek mümkün değildir.

1980 Temmuz'unda *Knesset*'in (İsrail Parlamentosu) Kudüs Yasası'nı geçirerek Kudüs'ün İsrail'in ebedi ve bölünemez başkenti olarak ilan etmesi, Türkiye'nin Tel Aviv'de bulunan diplomatlarının çoğunu geri çekmesi ve sadece ikinci katip seviyesinde bir görevlisini maslahatgüzar olarak bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Kudüs Başkonsolosluğu ise bu yasayı protesto etmek amacıyla kapatılmıştır.²³ Öte yandan, 1980'li yıllarda, Türkiye'nin kendi milli davası olarak gördüğü Kıbrıs meselesinde Arap ülkelerinden gerekli ölçüde destek alamamasının aşikar olması sonucu, tedricen İsrail ile yakınlaşma başlamış ve muhtemelen hiçbir zaman kesilmeyen istihbarat ilişkilerinin daha da geliştirilmesi yolunda çalışmalar yoğunlaşmıştır. İsrail 1982 yılında Lübnan'ı işgali sırasında bu ülkede bulunan ASALA kamplarına da girmiş, elde ettiği bilgileri Türkiye ile paylaşmıştır. Türkiye ise, 1986 yılında tecrübeli diplomatı, Ekrem Güvendiren'i İsrail'e maslahatgüzar olarak atamıştır.²⁴

Esasen, bütün bu gelişmeler her iki ülkenin birbirlerine olan güvenini göstermekteydi. Öyle ki İsrail ele geçirdiği önemli malumatı Türkiye'ye teslim ediyor ve kendisinin güvenilir bir ortak olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Öbür tarafta, Türkiye yetkin bir diplomatını Tel Aviv'e atıyor ve artık ikili ilişkilere daha fazla önem atfettiğini vurguluyordu.

1980'lerde ve 1990'larda, Amerika'daki Yahudi siyasetçiler, devlet adamları ve yorumcular da güçlü bir şekilde Türk-Yahudi yakınlaşmasını savunmuşlardır. Amerikan Savunma Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde çalışan etkin isimlerden Richard Perle, Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Kongre üyesi Robert Wexler, araştırmacı Daniel Pipes ve ABD'nin Ankara eski Büyükelçisi Morton Abramowitz²⁵ Türkiye ile İsrail arasında yakın ilişkiler oluşturulması gereği üzerinde durmuşlardır.

ABD'deki Yahudi lobisinin en önemli kuruluşu olan, Amerika İsrail Kamu Meseleleri Komitesi (The American Israel Public Affairs Committee-AIPAC), ve Yahudi Ulusal Güvenlik İşleri Enstitüsü (Jewish Institute for National Security Affairs), Amerikan Kongresi'nde Türkiye aleyhtarı yasa tasarılarına karşı Türkiye ile beraber mücadele etmiştir. 1989 yılında Ermeni soykırımını tanıyan bir tasarının reddedilmesinde AIPAC önemli bir rol oynamıştır.²⁶

Ayrıca Bakü-Ceyhan petrol boru hattı projesine bir çok Yahudi kuruluşu destek olmuştur. Bu desteğe, Azerbaycan'a karşı Amerikan boykotu anlamına

23 Bölükbaşı, a.g.e., s.27.

24 Bölükbaşı, a.g.e., ss.30-31.

25 Murinson, a.g.e., ss.66-67.

26 Murinson, a.g.e., s.73, 76

gelen 1992 Hürriyeti Destek Yasası'nın 907. bölümünün kaldırılmasına yönelik çabalar da eklenmelidir. Yahudi örgütleri arasında Amerikan Yahudi Komitesi (American Jewish Committee- AJC) ve Yahudilere Yönelik Karalamaya Karşı Birlik (Anti Defamation League-ADL), AIPAC, Bnai Brith, ve Union of Orthodox Jewish Congregations of America sayılabilir.²⁷ Buradaki ilginç nokta, Türkiye'ye ve Azerbaycan'a destek olan örgütler arasında hem laik hem de dindar Yahudi örgütlerinin var olmasıdır. Bu dönemde, İsrail Hükümeti de Bakü-Ceyhan petrol boru hattının gerçekleşmesi yönünde çaba göstermiş, 1999 yılında İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey yetkililerinden Şimon Stein Bakü-Ceyhan petrol boru hattına İsrail devletinin desteğini açıklamıştır.²⁸

İsrail ile yakınlaşmanın kendi ulusal çıkarlarına hizmet edeceğinin hesabını yaptıktan sonra Türkiye, 1991 yılında Tel Aviv'deki temsilciliğini, eşzamanlı olarak da Ankara'da bulunan İsrail ve FKÖ diplomatik misyonlarını büyükelçilik seviyesine yükseltmiş, böylece İsrail ile Filistin arasında denge politikasını uygulamaya devam etmiştir. Burada ayrıca üzerinde durulması gereken husus barış süreci ile Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi arasındaki bağlantıdır. Hatırlanmalıdır ki, Ekim 1991'de Madrid'de toplanan Barış Konferansı'ndan sonra, Aralık 1991'de Türkiye, İsrail ve Filistin'e Ankara'daki temsilciliklerini büyükelçilik seviyesine yükseltmelerine izin vermiştir.²⁹

Türkiye, 1992 yılında ise Doğu Kudüs'ün Şeyh Cerrah semtinde bulunan Türk Başkonsolosluğuna Başkonsolos olarak Işık Akın'ı atamış, böylece 1980 yılında kapatılan bu temsilciliğini tekrar açmıştır. Burada önemli bir noktaya değinmekte fayda vardır. Türkiye'nin Kudüs Başkonsolosluğu'nun görevi Filistinliler nezdinde Türkiye'nin temsilciliği olarak tanımlanmıştır. Yani resmen olmasa da, Kudüs Başkonsolosluğu, Filistin nezdinde bir nevi büyükelçilik gibi çalışmış, nitekim 2000'li yıllarda bu pozisyona daha önce büyükelçilik yapmış Ercan Özer ve Şakir Torunlar atanmıştır. Büyükelçi Torunlar, halen Türkiye'nin Kudüs Başkonsolosu olarak görev yapmaktadır. Böylece, Türkiye bir yandan Tel Aviv'de bulunan Büyükelçiliği kanalıyla İsrail ile ilişkilerini yürütmüş, diğer taraftan da hem dengeyi gözetmiş, hem de Filistin'e verdiği siyasi önemi vurgulamıştır.

Burada karışıklığa meydan vermemek amacıyla bir kaç söz söylenmelidir. Öncelikle yabancı ülkeler büyükelçiliklerini ev sahibi ülkenin başkentlerinde açarlar. Kudüs 1948'den itibaren İsrail'in başkentidir. En azından Batı Kudüs, İsrail açısından kendi başkentidir çünkü 1948 Savaşında Kudüs'ün Batısını

27 Murinson, a.g.e., s.81

28 Bülent Aras, *The New Geopolitics of Eurasia and Turkey's position*, (Londra: Frank Cass, 2002), s.60.

29 Bengio, a.g.e., ss.78-79.

İsrail almış, doğusu ise Ürdün'ün Arap Ordusu (*Ceyş el Arab*) tarafından ele geçirilmiştir. Bu durum 1967 Savaşı'na kadar devam etmiş, bu savaşta İsrail Kudüs'ün tamamını ele geçirmiş ve 1980'de de Kudüs'ün bir bütün olarak İsrail'in başkenti olarak kalacağına dair Kudüs Yasası'nı geçirmiştir. Savunma Bakanlığı dışındaki devlet kurumları zaten 1948'ten beri Batı Kudüs'tedir. Savunma Bakanlığı güvenlik endişeleri sebebiyle halen Tel Aviv'de tutulmaktadır. Dolayısıyla İsrail açısından Kudüs ülkenin başkentidir. Ancak uluslararası topluma göre, Kudüs'ün nihai statüsü belirlenmemiştir. 1947 yılında BM, hala İngiliz kontrolünde olan Filistin mandasında, bir Yahudi bir de Arap devleti kurulmasını kararlaştırmış, Taksim Planı (*Partition Plan*) olarak adlandırılan bu plana göre Kudüs ve çevresi, ki Hazreti İsa'nın doğduğu Beytüllahim kasabası da dahil olacak şekilde, uluslararası toplum tarafından yönetilmesine karar verilmiştir. BM'nin bu kararında bugüne kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Her ne kadar BM bu kararda ısrar etmeyip tarafların kabul edeceği bir çözümü kabul edecekse de, Kudüs'ün batısının bile tam olarak statüsü belirlenmemiştir. Dolayısıyla dünyadaki devletlerin çoğu Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etmemekte, büyükelçiliklerini bu sebeple Tel Aviv'e açmaktadırlar. ABD de, Türkiye de, Avrupa devletleri de büyükelçiliklerini Tel Aviv de bulundurmaktadırlar. Ancak vurgulanması gerek nokta, İsrail devletinin zaten yabancı ülkelerle ilişkilerinin normalleşmesi için yabancı ülkelerin büyükelçiliklerini Kudüs'e açmaları şartını koymamasıdır.

İlişkilerin Altın Dönemi

1990'ların ilk yıllarında Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde gelişmiştir. 1992'de Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş, 1993 yılında Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, İsrail'i ziyaret etmişler, buna mukabil, 1993 yılında İsrail Dışişleri Bakanı (bugünün Cumhurbaşkanı) Şimon Peres ülkesini Turgut Özal'ın cenaze töreninde temsil etmiştir. 1994 yılında Ezer Weizman'ın ziyareti ile ilk defa bir İsrail Cumhurbaşkanı Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştirmiş, 1995 yılında İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin'in barış süreci aleyhtarı bir hukuk öğrencisi tarafından öldürülmesi üzerine, Türkiye'yi cenaze töreninde Başbakan Tansu Çiller temsil etmiştir.³⁰

Gerçi Çiller, 1994 yılında hem İsrail, hem de yeni kurulan Filistin Ulusal Yönetimi'ni ziyaret ederek, ülkesinin denge politikasını sürdürmeye devam etmişse de, 1990'larda ibrenin daha çok İsrail'e yöneldiğini vurgulamak yanlış olmayacaktır. Bu dönemde askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler hızlı bir şekilde derinleşmiş, iki ülke arasında öğrenci ve akademisyen değişimi yapılmaya başlanmıştır.

1996 yılında Süleyman Demirel İsrail'i ilk defa ziyaret eden Türk Cumhurbaşkanı olmuş, Ezer Weizman'a iade-i ziyarette bulunmuştur. Yapılan görüşme-

30 Dursunoğlu, a.g.e., ss. 50-53

lerde İsrail ile bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik bir anlaşma imzalanmıştır.³¹ Öte yandan, Kudüs ile ilk başbakanlığı döneminden beri ilgilenen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1999 yılında Ankara'ya gelen Filistin ulusal Yönetimi (FUY) Başkanı Yaser Arafat'ı kabul etmiş ve İsrail'in kutsal şehirde ve Batı Şeria'da uyguladığı yerleşim politikalarını eleştirmiştir.³²

Türkiye-İsrail ilişkilerinde Arap ülkelerini en çok rahatsız eden mesele ilişkilerindeki askeri unsurlar olmuştur. 1994 yılında her iki ülke Hava Kuvvetleri arasında eğitim anlaşması, 1996'da ise Askeri Eğitim ve İşbirliği anlaşması imzalanmış, bir gün sonra da Türk Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı İsrail'i ziyaret eden ilk Türk Genelkurmay Başkanı olmuştur. Bu anlaşmalara göre, her iki ülke arasında ayrıntılı askeri işbirliği yapılacak, İsrail Türk F-4 uçaklarını modernize edecek, İsraili pilotlar eğitim amaçlı Türkiye üzerinde uçuşlar yapabilecekti.³³

1998 ve 1999 yıllarında ise ABD, İsrail ve Türkiye Güvenilir Denizkızı kurtarma tatbikatını İsrail'in Hayfa kenti açıklarında gerçekleştirmiştir. Ürdün her iki tatbikata da gözlemci göndermiş, ancak 2001 yılında Filistinliler ile İsraililer arasında gerginleşen ilişkiler sebebiyle bu tatbikata askeri gözlemci göndermekten vazgeçmiştir.³⁴ O dönemde, bu ilişkiler Mısır, Suriye, ve Irak Cumhurbaşkanı tarafından eleştirmiş ve Arap dünyasına karşı bir ittifak oluşturulduğu iddia edilmişti. Ancak Arap dünyasında dış politika koordinasyonunun eksikliği sebebiyle, Türkiye-İsrail işbirliğine karşı bir ittifak oluşturmak da mümkün olamamıştır.

Esasen iki ülke arasındaki yakın işbirliğinin topluca Arap ülkelerine karşı yapıldığını söylemek yanlış olacaktır. Ürdün'ün Türkiye-İsrail işbirliğine gayri resmi ve düşük profilli olarak da olsa katılması, Ürdünlü pilotların da Türkiye'de eğitime dahil edilmeleri burada akılda tutulması gereken bir unsurdur.³⁵ Öte yandan, Türk Milli Savunma Bakanı Turan Tayan'ın Mayıs 1997'deki İsrail ziyaretinde terörizmin arkasında Suriye'nin olduğu şeklindeki demeçlerine İsraili meslektaş Yitzhak Mordechai'in destek olması Suriye'ye karşı iki ül-

31 Dursunoğlu, a.g.e., 61-63.

32 Kemal Kirişçi, "Turkey and the Muslim Middle East", Alan Makovsky ve Sabri Sayari (ed.), *Turkey's New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy*, (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2000), s.49.

33 Askeri işbirliği konusunda detaylı bilgi için bakınız, Umut Uzer, "Filistin Meselesi gölgesinde Türkiye-İsrail İlişkileri", *KOK Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, Vol. V, No. 1, (Bahar 2003), s.189.

34 Inbar, a.g.e., (2001).

35 Efraim Inbar, "Regional Implications of the Israeli-Turkish Strategic Partnership", *MERIA*, Cilt.. 5, No. 2, (Haziran 2001).

kenin yakın işbirliği içinde olduğunu gösteriyordu.³⁶ Bu işbirliğinin somut sonuçlarından birinin 1998 yılında Türkiye'nin PKK'nın başı Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasında dolaylı da olsa İsrail ile sağlanan güçlü birlikteliğin payı olduğu ifade edilmelidir. 1999'da yakalanan Öcalan'ın yakalanmasında Amerikan ve İsraili istihbarat örgütlerinin de Türkiye'ye yardımları olduğu iddiası PKK yandaşlarının İsrail'in diplomatik temsilciliklerine saldırılarına yol açmış ve üç PKK militanın İsraililerce öldürülmesi sonucu doğurmuştur.

Bütün bunlar olurken, İsrail'de Türkiye ile yakınlaşmaya kuşkuyla bakanlarda vardı ki bunların başında eski Dışişleri Bakanın Shlomo Ben-Ami bulunmaktaydı. Ben-Ami'ye ve başka diplomatlara göre, Türkiye ile bu derece yakınlaşma Mısır ve Rusya ile ilişkilerin bozulmasına yol açabilirdi. Türkiye ile yakınlaşmanın baş müsebbibi olarak İsrail Savunma Bakanlığını ve bakanlık müsteşarı David Ivri işaret ediliyordu. Bu politikaların yürütülmesinde Hava Kuvvetleri eski Komutanı olan Ivri, İsrail'in önemli liderleri Yitzhak Rabin ve Moshe Arens tarafından desteklenmişti.³⁷

AKP iktidarının ilk yıllarında İsrail'in *Jerusalem Post* gazetesine yazdığım bir makalede, 1990'lı yılları Türkiye-İsrail ilişkilerinin altın yılları olarak nitelendirmiştim ancak ilişkilerde belli bir soğuma olsa da bunun sebebinin tamamen AKP hükümetine yüklenemeyeceğini, iktidarda başka bir parti olsa da Filistin-İsrail ilişkilerindeki ikinci veya El-aksa İntifadası'nın sonucu olarak ortaya çıkan bunalımın ve karşılıklı çatışmaların Türkiye-İsrail ilişkileri üzerinde de olumsuz etkileri olacağını vurgulamıştım.³⁸ Nitekim AKP hükümeti İsrail ile Suriye arasında aracı rolünü üstlenmiş ve ancak 2008 sonunda İsrail'in Gazze saldırıları sonucu bu rolünden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla barış sürecinde olumlu gelişmeler olduğu sürece Türkiye İsrail ilişkilerinin daha pozitif bir yön izlemesi muhtemeldir, ancak barış sürecinde ilerleme olmaması ve İsrail ve Filistinliler arasında karşılıklı çatışmaların yaşanması durumunda, Türkiye'nin İsrail'e çok yakınlaşması, aradaki münasebetleri üst düzeyde tutması beklenmemelidir. 1990'ların siyasi gelişmelerinin bize öğrettiği ders budur. Tabiatıyla, Türkiye'nin İsrail'e yakınlaşması İsrail-Filistin sürecinin sonucu olmamışsa da, aşağı yukarı aynı dönemlere, 1992-1993 dönemine rastlayan ilişkilerdeki derinleşme çabalarında Türk devlet, hükümet ve askeri yetkililerinin ellerini rahatlatmıştır. Filistin meselesinin çözüme yönelik adımlar, hem Türk devlet adamları hem de Türk kamuoyu tarafından beklenmektedir. Barış sürecinin yeniden canlandırılması ve Filistin sorununun çözülmesine yönelik olumlu adımların, Türkiye-İsrail ilişkileri üzerine olumlu etkileri olacaktır. An-

36 Dursunoğlu, a.g.e., ss.110-111.

37 Murinson, a.g.e., s.43, 54.

38 Umut Uzer, "What Ankara wants", *Jerusalem Post*, 6 Temmuz 2004.

cak 31 Mart 2010 olayı ikili ilişkiler üzerinde derin bir yara açmış ve Türkiye'nin özür ve tazminat yönündeki beklentileri tatmin edilmeden herhangi bir ilerleme sağlanması imkansız hale gelmiştir. Öte yandan, İsrail inatçı, katı ve kendi haklılığından emin bir yaklaşım sergilemektedir. Esasen bu durumun İsrail'in çıkarlarıyla uyumlu olmadığı açıktır. Zira İsrail, Türkiye gibi yakın bir dost ülkeyle ilişkilerini son derece zor bir pozisyona sokmuştur. Buna karşılık Türkiye de, Amerika'daki Yahudi lobisini kaybetmiş veya kaybetmek üzeredir. 31 Mayıs 2010 hadisesinde, her ne kadar hem Türkiye hem İsrail'in başarılı bir kriz yönetimi örneği sergilediklerini söylemek doğru olmayacaksa da, dokuz Türk'ün öldürülmesi sonucuna herhangi bir Türk hükümetinin bigane kalmasını beklemek de gerçekçi olmayacaktır.

Türkiye-İsrail ikili ilişkilerin çok boyutlu olduğu ve boyutların askeri, diplomatik, siyasi, ekonomik ve istihbari³⁹ unsurları olduğunu akılda tutmak ikili ilişkilerin önemini anlaşılması için elzemdir. Ayrıca İsrail ile ilişkiler sadece iki taraflı olarak algılanmamalıdır. Amerikan dış politika sürecinde de önemli bir rol oynayan Yahudi lobisi özellikle akılda tutulmalıdır.⁴⁰ Ermeni soykırımı iddialarına karşı her zaman soğuk bakan İsrail'in yanında Amerika'daki Yahudi lobisi yakın zamana kadar hep Türkiye'nin yanında yer almıştır. Ancak AKP hükümetinin Hamas ile ilişkileri ve İsrail'le yaşanan gerginlikler, Türkiye'nin Amerikan Kongresi'ndeki Yahudi üyeleri ve ADL ve AJC gibi Yahudi lobisine ait örgütleri kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu da Türkiye'nin dünyadaki tek süper gücünün üzerinde doğrudan yapabileceği etkiyi azaltmaktadır. Öbür taraftan İsrail, Türkiye gibi bir ortağını kaybetmiş veya kaybetmek üzeredir. Bölgedeki tek güvenilir dostu olan Türkiye'yi kaybederek, Müslüman dünyası ile ilişkilerini düzeltebilme şansını zora sokmaktadır. Türkiye ile bile geçinemeyen bir İsrail'in diğer Müslüman ülkeler ile nasıl dostane ilişkiler kurabileceği, üzerinde düşünülmesi gereken meşru bir sorudur. Buradan çıkan sonuç, Türkiye ile olan ilişkilerin İsrail için de sadece iki ülke arasında kalan ilişkiler olmadığıdır. İlişkilerin ikili olarak askeri, siyasi, iktisadi, istihbari, turistik boyutları olmakla beraber, Türkiye, bütün bunların çok ötesinde, İsrail için İslam dünyasına, Türk dünyasına ve belki de Balkanlara açılabilmek için önemli bir referans noktası ve kapı durumundadır.

2000'li Yıllarda İlişkilerde Soğumadan Krize

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesinin Türkiye'nin dış ve iç politikası için önemli sonuçları olduğuna şüphe yoktur, ancak ikili ilişkilerdeki temel sorun İsrail'in Filistinlilere artan baskılarında aranmalıdır. AKP üst yönetiminin Yahudilere kuşkuyla bakan Milli Görüş geleneğinden geldik-

39 Bengio, a.g.e., 104.

40 Yahudi lobisinin Amerikan dış politikasındaki etkisi için, Umut Uzer "The impact of the Jewish lobby on American foreign policy in the Middle East", *Perceptions*, Cilt. 6, No. 4, (Aralık 2001-Şubat 2002).

leri tespitini yaptıktan sonra, siyasi konjonktürün ilişkilerin soğumasında çok daha önemli bir rol oynadığını vurgulamak yerinde olacaktır.

İktidarının ilk yıllarında İsrail'i eleştirse de Başbakan Erdoğan, hem İsrail ile hem de Amerika'daki Yahudi lobisi ile yakın ilişkiler kurmuştur. Örneğin, Amerikan Yahudi Kongresi (*American Jewish Congress*) Ocak 2004'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a Cesaret Ödülü (*Profiles in Courage*) vermiştir. Ödül töreninde AJC Başkanı Jack Rosen, Türkiye'nin "model bir Müslüman demokrasisi" olduğu, demokratik değerlere sahip, terörizm ile mücadele eden ve Amerika ile İsrail'in dostluğuna önem veren bir ülke olduğunu ifade etmiştir.⁴¹ Yine 2004 yılında, Erdoğan İsraili liderlerden Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a barış görüşmelerine ilişkin bir mesaj aktarmıştır. Dolayısıyla ilk yıllarından itibaren AKP, Orta Doğu'da daha aktif bir politika hedefi izlemeyi amaçlamışsa⁴² da, denge politikasında ciddi biçimde sapma göstermemiştir.

Nitekim, Mayıs 2005'te büyük bir heyetle İsrail'i ziyaret eden Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ve Başbakan Ariel Sharon ile görüşmüştür. İsrail'i 2004 yılında Hamas lideri Şeyh Ahmet Yasin'e suikast düzenlemesi sebebiyle devlet terörü yapmakla suçlayan Erdoğan, bu sefer daha ılımlı mesajlar vererek Türkiye'de yaşayan "30.000" Yahudi kökenli vatandaşın ve İsrail'e Türkiye'den göçmüş 100,000 kişinin iki ülke arasında bir köprü olduğunu vurgulamıştır. Daha da önemlisi, anti-Semitizmin bir insanlık suçu olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Her ne kadar daha önce İsrail'i terörist devlet olarak nitelendirse de, Başbakan Erdoğan, Kudüs ziyaretinde hem İsrail'den insansız uçaklar (Heron) satın alınmasına dair bir anlaşma imzalamış, hem de Türkiye'nin M-60 tanklarının İsrail tarafından modernize edilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.⁴⁴ Dolayısıyla ülke güvenliği açısından önem arzeden askerî ilişkilere devam edilmiştir.

Ancak Hamas'ın 2006 başındaki Filistin Ulusal Yönetimi Meclisi için yapılan seçimlerden zaferle çıkmasıyla Türkiye, Hamas ile görüşmeye başlamıştır. Şubat 2006'da Hamas'ın sürgündeki liderlerinden Halid Meşal'in Türkiye ziyaretinden sonra İsrail'de ve Amerikan Kongresi'nde Türkiye'ye ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. Ahmet Davutoğlu hem Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika Başdanışmanı olarak, hem de daha sonra Dışişleri Bakanı olarak Meşal ile muhtelif kereler görüşmüştür.⁴⁵

41 www.ajcongress.org/site/pageServer?pagename=jan04_03 Bu örgüt Amerikan Yahudi komitesinden ayrı bir kuruluştur ancak her ikisinin de isimlerinin kısaltması (AJC) aynıdır.

42 Murinson, a.g.e., s.122.

43 www.aksam.com.tr 2.5.2005. Ahmet Yasin'in öldürülmesini Erdoğan terör adımı olarak nitelendirip, barışa gölge düştüğünü vurgulamıştır. arsiv.ntvmsnbc.com/news/263034.asp

44 Murinson, a.g.e., s.56

45 Hale,a.g.e., s.150.

Henüz Dışişleri Bakanı olmadan önce verdiği bir röportajda, Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin tek bir bölge ile özdeşleşemeyeceği, aynı anda birçok bölge ile ilişkide olan merkez ülkesi olduğu, dolayısıyla dış politikasının coğrafi ve fikri temellerinin yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulamıştır. Asya ve Avrupa ülkesi olduğu kadar, aynı zamanda Akdeniz, Karadeniz, Kafkas, Balkan ve Orta Doğu kimliklerine sahip bir ülke olan Türkiye çok boyutlu bir dış politika yürütmek durumundadır.⁴⁶ Son zamanlarda İran ile olan yakınlaşma da dik-kate alındığında, Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde daha bağımsız bir dış politika izleme kararında olduğu ve ayrıca eski Osmanlı topraklarında ve İslam dünyasında daha aktif bir rol beklediği açıktır. Bu açılımların, İslami ideolojik hassasiyetlerden mi neşet ettiği, yoksa jeostratejik hesaplara mı dayandığı sorusunun cevabının, daha ayrıntılı bir şekilde, ancak başka bir çalışmada ele alınmasında yarar vardır.

Laikliğe son derece önem veren Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer (2000-2007) bile, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki saldırılarını sert bir dille eleştirmiştir. Ekim 2000'de İsrail'in aşırı güç kullandığına dair BMGK kararını Türkiye de desteklemiş, 2001 yılında ise Yaser Arafat Türkiye'yi ziyaret etmiştir.⁴⁷ Görüldüğü üzere, Türkiye'deki diğer iktidarlar da İsrail'in 2000'li yıllardaki politikalarını eleştirmişlerdir. Bu iktidar döneminde eleştirilerin dozu artsa da, bu durumun sadece halihazırda hükümet eden siyasetçilere ait olmadığı yukarıdaki alıntılardan da rahatlıkla görülebilecektir.

Yine laiklik konusunda hassas tutumuyla bilinen Bülent Ecevit'in, 4 Nisan 2002'de Batı Şeria'daki Filistin kurumlarna ve sivil hedeflere yapılan saldırıları "soykırım" olarak nitelendirdiği, Ecevit'in bu tanımlamasının Amerikan Kongresi'nde ciddi tepkilere yol açtığı ve AIPAC'in bu demeci protesto ettiği hatırlanacaktır.⁴⁸ Aslında İkinci İntifada'nın başlaması, Türkiye ile İsrail'in ilişkilerinin bozulmasının da habercisi olmuştur. Ecevit'in sert bir dille eleştirdiği hadise, Batı Şeria'nın Cenin kentinde 70 Filistinlinin İsrail tarafından öldürülmesidir. Bu olay, Türkiye'nin birçok şehrinde, Erzurum'da, Urfa'da ve İstanbul'da Beyazıt Camii'nin ve Pendik Camii'nin önünde, İsrail'in protesto edilmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁹ Dolayısıyla, hem kamuoyu baskısı, hem de eskiden beri Filistinlilere olan sempatisi sebebiyle Ecevit, İsrail'i sert bir şekilde eleştirmiş ve yaşanan olayı "soykırım" olarak adlandırmıştır. Dolayısı-

46 Ahmet Davutoğlu, "Turkey's foreign policy visions: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt. 10, No. 1, (2008), ss. 78-79, 82.

47 Murinson, a.g.e., s. 136

48 Hürriyet, 17 Nisan 2002, Hale tarafından yapılan alıntı. s.158 ve Murinson, a.g.e., s.77

49 Cami çıkışındaki gösteriler için; www.hurriyet.com.tr , 5.4.2002. Ecevit'in soykırım sözü için, *Zaman* 5.4.2002 ve "Turkey accuses Israel of genocide", 4 Nisan 2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1911609.stm>

la bugünkü iktidarın, İsrail'e karşı tutumunun İslamcı ideolojiden neşet ettiği iddiası tam da doğru değildir.

Ancak akılda tutulması gereken husus, Filistinlilere karşı İsrail tarafından yapılan askeri operasyonların özellikle Türk kamuoyunda ve Türk basınında ciddi rahatsızlığa yol açtığıdır.⁵⁰ Ayrıca İsrail özeline bakıldığı zaman, ikili ilişkilerin, ancak İsrail'in 2008 sonu, 2009 başı Gazze'ye düzenlediği saldırılardan sonra bozulduğu, iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin ciddi manada kısıtlandığıdır.⁵¹ Hatırlanmalıdır ki, Türkiye, Suriye ile İsrail arasında dört tur dolaylı görüşmelere aracılık etmiştir.⁵² 31 Mayıs 2010 hadisesinden sonra ise ilişkilerin düzelmesi oldukça güçtür. Türkiye ve İsrail'deki iktidar partilerinin değişmesi durumunda dahi ilişkilerin düzeleceğini iddia etmek zordur, çünkü iki ülke arasındaki güvensizlikler gittikçe derinleşmiştir. Türkiye açısından ortaya çıkan güvensizlik ortamında 20. yüzyılda ortaya atılan bazı iddiaların rolü de vardır. Bu bölümü bitirmeden önce bu konuda da bir kaç söz söylenmesi faydalı olacaktır.

Son yıllarda Yahudilere ve İsrail'e dair komplo teorileri Türkiye'de halk arasında Yahudilere karşı kuvvetli bir şüphe doğmasına yol açmıştır. Ülkede yıpratılmak istenen her şahsiyete karşı, bir şekilde ya İsrail devletiyle, ya Yahudilikle ya da dönme bağlantısı olduğu iddiaları ortaya atılmaktadır. Ayrıca, uzun yıllardır İsrail'in Türkiye'nin Güneydoğusunda toprak talepleri varmış hissini doğuracak teoriler varlığını sürdürmektedir. Tevrat'ta, Nil'den Fırat'a kadar olan bölgenin vaat edilmiş topraklar olarak tanımlanması, modern uluslararası ilişkiler açısından bir önem arzetmeyeceği açıktır. Tam tersine bilinmelidir ki, Yahudi milliyetçiliği olan Siyonizm öğretisinde hiçbir zaman böyle bir talep olmamıştır. İsraililerin azami toprak talebi bugünkü kontrol ettikleri toprakların dışında, yani İsrail, Batı Şeria, ve Golan Tepelerinin ötesinde, Güney Lübnan, Ürdün ve Sina Yarımadası olmuştur. Bu talepler de hiçbir zaman İsrail toplumunun çoğu tarafından benimsenmemiştir. 2000 yılında Güney Lübnan'dan çıkan, 2005 yılında da Gazze Şeridi'ni tahliye eden İsrail'in Türkiye'den toprak talep ettiği iddiası ciddiyetten uzak ve İsrail'in askeri gücünün çok ötesinde bir iddiadır.

Dolayısıyla bu tür anti-Semitik iddiaların doğru olmadığı, geçmişte Yahudilerin Türklere karşı bir husumeti bulunmadığı, tam tersine zaman zaman yakın işbirliğine girdikleri, bugünkü ilişkilerdeki zorluklara hakikatle ilgisi olmayan unsurlar eklemenin kimseye faydasının bulunmadığı kamuoyuna anlatılmıdır. Bunun yerine, dünyevi sorunlara dünyevi ve akılcı cevaplar aranmalıdır.

50 William Hale, "Turkey and the Middle East in the New Era", *Insight Turkey*, 11, 3, (2009), s.149.

51 "Turkish Anger a problem for Israel", *Newsweek*, <http://www.newsweek.com/2010/05/31/Turkish-anger-a-problem-for-israel.html>

52 Hale, a.g.e., 152.

Türk ve Yahudi Devletleri: Benzerlikler ve Farklılıklar

Türkler ve Yahudiler arasında tarih boyunca süregelen ilişkilere bakıldığında, iki halk arasında karşılıklı yakın ilişkiler olmasa da, hasmane bir durumun da hiçbir zaman vuku bulmadığını teslim etmek gerekmektedir. Türklerin Yahudilere geçmişte yardımlarından dolayı, bazı Yahudilerin Türklere karşı sempatisi bulunmaktaysa da, bu yakınlığın Türklere tarafından da aynı ölçüde hissedildiğini söylemek zordur. Atatürk reformlarından övgüyle bahseden Filistin mandasındaki Yahudi toplumunun lideri David Ben-Gurion, Orta Doğu'daki ilerici güçlere destek çıkılması gerektiğini bunların başında da modern Türkiye'nin bulunduğunu söylemiştir.⁵³ Bu ifadeden İsrail'in kurucularından olan Ben-Gurion'un Türkiye'ye sempati duyduğu anlaşılmaktadır.

Ancak meseleye ikili ilişkilerin uluslararası ilişkiler kuramında çıkar temelli açıklamalar getiren realizm açısından bakıldığında, her iki ülkenin de 1990'lar da ortak düşman veya rakiplerinin var olduğu bunların da başında Suriye ve İran'ın geldiğini aşıkardır.

Örneğin Mustafa Kibaroglu'na göre Türkiye-İsrail ilişkileri Türkiye'nin ulusal çıkarlarına hizmet etmekte, toprak bütünlüğüne karşı bir dönem tehdit oluşturan ve talepler dile getiren Suriye'ye karşı ve laikliği zedeleyebilecek politikalar yürüten İran'ı dengelemek için iyi bir zemin oluşturmaktadır.⁵⁴ Askeri faktörlerin merkezi bir yer tuttuğu bu yaklaşımda, her iki devletin de ulusal güvenlik devletleri olduğu, yani iç ve dış politikalarında güvenlik meselelerinin son derece önemli olduğu vurgulanmalıdır.

İki ülke arasındaki benzerliklere örnek olarak her ikisinin de ulusal güvenlik devleti olduğu söylenebilir, zira her ikisi de ciddi etnik veya dini taleplere karşı mücadele etmektedir. Bu durum Alexander Murison tarafından her iki devletin de kışla devleti (*garrison state*) olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Yazar İsrail ile Türkiye'yi laik ve Batı yanlısı, milliyetçi ve yalnız devletler olarak nitelendirmektedir.⁵⁵ Dolayısıyla bu durum, İsrail ile Türkiye'yi yakınlaştırmaktadır.

Türkiye ve İsrail arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesinde ortak stratejik çıkarlar rol oynamıştır. Örneğin, bir yandan dolaylı olarak Türkiye'den toprak taleplerinde bulunan, PKK'nın topraklarında yuvalanmasına göz yuman, diğer taraftan da Filistinlilere destek veren Suriye ortak hasım olarak algılanmıştır. Ayrıca her iki ülke de İslami radikalizmden ve Irak ve İran'daki füze

53 Murinson, a.g.e., s.9.

54 Mustafa Kibaroglu, "Turkey and Israel Strategize", *Middle East Quarterly*, Vol. 9, Sayı. 1, (Kış 2002), ss.61-65.

55 Alexander Murinson, *Turkey's Entente with Israel and Azerbaijan: State identity and Security in the Middle East and Caucasus*, (Londra ve New York: Routledge, 2010), s.4.

sistemlerinden ve nükleer silahları geliştirmelerinden çekinmişlerdir.⁵⁶ Ancak, burada ilişkileri başlatan tarafın Türkiye olduğunu, zira ekonomik ve güvenlik açısından, İsrail ile yakınlaşmasında fayda olduğuna inandığını da hatırlatmakta yarar vardır. Türkiye ayrıca Amerika'daki Yahudi lobisini de kendi tarafına çekmek istemiştir.⁵⁷ Esasen, bu hiç de kötü bir hesap değildir, çünkü Amerika'daki Yahudi lobisi bu dönemde büyük ölçüde Türkiye'nin en büyük destekçileri arasında bulunmuştur.

Bu çıkar hesaplarının dışında iki devlet arasında fikri yakınlıklar da mevcuttur: Türkiye ile İsrail'in yakınlaşmasını inşacı (*constructivist*) çerçeve ile yorumlayan Yücel Bozdağlıoğlu her ikisinin de devlet kimliklerinin Batılı, demokratik, laik olduğu ve Avrupa ve Orta Doğu'da yabancı olduklarını vurgulamaktadır.⁵⁸

Ancak 2002'den sonra iktidar, Türkiye'yi Batılı olduğu kadar, bölgesinin de asli unsuru olarak nitelendirmiştir. Ülkede sadece Batılı bir devlet kimliğinin var olmadığını, dolayısıyla Osmanlı, Müslüman, ve Türk kimliklerinin de vurgulanması sonucu İsrail ile ortak noktaların azalması sonucunu getirmiştir. Yani inşacı teoriye göre, devlet kimliği ve fikri faktörler ülkelerin dış politikalarında belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de devlet kimliğinin kısmen de olsa değişikliğe uğraması, ülkenin Arap ve Müslüman dünyası ile daha yakın ilişkiler kurmasını mümkün kılmış, İsrail ikinci plana itilmiştir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde soğumanın temel sebepleri, 2000 yılında barış görüşmelerinden bir sonuç alınmaması ve Ariel Sharon'un Yahudilerce Tapınak Tepesi olarak adlandırılan, Müslümanlarca Haram al-Şerif (Mescid-i Aksa ve Kubbet-üs Sahra Camileri bu bölgede bulunur) olarak nitelenen kutsal alana kalabalık bir polis koruması ile gitmesi sonucu başlayan el-Aksa intifadasıdır. Bunun sonucu olarak İsrail, Filistinlilere aşırı güç kullanmış ve Türkiye'de hem Ecevit hükümeti hem Erdoğan hükümeti sert tepkiler vermiştir. Ayrıca 2008 sonunda Gazze'ye yapılan saldırılar da, yukarıda bahsedildiği üzere, Türkiye Başbakanınca sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bütün bu gelişmeler, Ocak 2009'da İsviçre'nin Davos kentinde her yıl yapılan konferansta Türk Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i sert bir şekilde eleştirmesi ve hatta azarlaması ile sonuçlanmıştır.

Bundan sonra ilişkiler daha da vahim bir boyut almıştır. Ocak 2010'da Türkiye

56 Efraim Inbar, "The Strategic Glue in the Israeli-Turkish Alignment", Barry Rubin ve Kemali Kirişçi(ed.), *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, (Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 2001), s.116-118

57 Inbar "The Strategic glue", s.123.

58 Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish foreign policy and Turkish identity: A constructivist approach*, (New York: Routledge, 2003), ss. 152-153.

ile İsrail arasında alçak koltuk krizi yaşanmıştır. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon Türkiye’de yayınlanan “Kurtlar Vadisi” isimli bir televizyon dizisinde Mossad ajanlarının çocuk kaçakçısı olarak gösterilmesine tepki olarak, Türkiye’nin o dönemki Tel Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol’u görüşme sırasında daha alçak bir koltuğa oturtmuş ve İsraili basın mensuplarına bu durumu İbranice olarak ifade etmiştir.⁵⁹Bu konuyla ilgili söylenecek bir kaç söz vardır. Ev sahibi ülke konuk ülkenin büyükelçisini, o ülkeyle ilgili rahatsızlığı iletmek üzere çağırabilir ve hoşnutsuzluğunu belirtmek için çeşitli diplomatik tepkiler verebilir. Bu normal kabul edilen ve diplomatik usuller arasında kabul gören bir durumdur. Türkiye de zaman zaman yabancı diplomatlara karşı bu tür tepkiler verebilmektedir. Ancak bunun basın mensupları önünde yapılması, Büyükelçinin temsil ettiği devletle ya da Büyükelçinin şahsıyla alay edilmesi, üstelik de bunun basın önünde yapılması ne olgun, ne de kabul edilir bir davranıştır. İsrail hükümetleri ve diplomatları, 2000 el-Aksa intifadasından sonra giderek dünyadan kopan politikalar izlemiş, uluslararası kamuoyuna yeterli önemi vermekten kaçınmışlardır. Amerikan Başkanı Obama’ya dahi, İsrail karşıtı olduğu iddiasıyla tepkiler gösterilmektedir. Yahudi kökenli Amerikalı profesörler Richard Falk ve Norman Finkelstein 2008 yılında, Noam Chomsky 2010 senesinde İsrail’e sokulmamış,⁶⁰ yine Yahudi kökenli Güney Afrikalı yargıç Richard Goldstone, Gazze Savaşı üzerine BM İnsan Hakları Konseyi adına hazırladığı rapor sebebiyle İsrail aleyhtarı olmakla suçlanabilmiştir. Yukarıda zikredilen Richard Falk, Princeton Üniversitesinden emekli, aynı zamanda BM Filistin Topraklarındaki İnsan Hakları Raportörü olarak, Gazze’de İsrail’in operasyonlarını savaş suçu olarak nitelendirmişti. Bu kişilerin hepsi Yahudi olmakla beraber, Goldstone hariç, sol görüşe sahip ve İsrail’i sert bir şekilde eleştiren akademisyenler olarak bilinmektedirler. İşin ilginç tarafı, İsrail içinde de İsrail politikalarını eleştiren entelektüeller mevcuttur.

Bütün bunlardan çıkan sonuç gittikçe içine kapanan İsrail’in, uluslararası toplumun düşüncelerini önemsemediği ve herkesi İsrail aleyhtarı olmakla suçlayabildiği ve gittikçe uluslararası toplumda yalnızlaştığıdır.

İlişkilerde Ciddi Sarsıntı: Mavi Marmara Gemisine Saldırı

İsrail silahlı kuvvetleri, İsrail tarafından Hamas kontrolündeki Gazze Şeridine uygulanan ablukayı delmek ve dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmek için oluşturulan Özgürlük Filosu’ndaki 6 gemiden biri olan Mavi Marmara’ya, 31 Mayıs 2010 tarihinde bir saldırıda bulunmuş ve dokuz Türkü öldürmüştür. Filoda bulunan, Komor bandıralı bu gemide 577 yolcu, Türkiye bandıralı Defne ve Gazze 1 gemilerinde ise, sırasıyla 20 ve 18 kişi, Eleftheri Mesogios adlı Yunan Gemisinde 30, Sfondoni adlı Togo gemisinde 43 ve Challenger 1 adlı

59 *Hürriyet*, 13 Ocak 2010.

60 www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3890355,00.html

ABD bandıralı bir başka gemide ise 20 yolcu bulunuyordu.⁶¹ Çeşitli ülkelerden aktivistler mevcut olsa da, bu hareketin esasen İnsani Hak ve Hürriyetler (IHH) adlı İslamcı sivil toplum kuruluşu tarafından organize edildiği bir gerçektir. İsraili komandoların gemiye çıkıp dokuz kişiyi öldürmesinden sonra Türkiye Dışişleri Bakanlığı, bu katliamın telafisi mümkün olmayan sonuçları olabileceğini dünyaya ilan etmiştir. Diğer taraftan, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, aynı gün BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada, İsrail'in katliamını korsanlık, haydutluk ve barbarlık olarak nitelemiş ve bu ülkenin uluslararası toplumdan özür dilemesi gerektiğini vurgulamıştır. 32 ayrı ülkeden 600 civarında kişinin bulunduğu filonun kıyıda 72 mil uzakta, uluslararası sularda saldırıya uğradığını vurgulayan Davutoğlu, öldürülenlerin ailelerine, tazminat ödenmesi konusunda da ısrarcı olmuştur.⁶²

İngiliz BBC televizyonu da altı gemiden oluşan bu filonun Türk, İngiliz, Alman gazeteci ve tanıkların ifadelerine dayanarak, gemide bulunanların İsrail askerlerine bir tehdit teşkil etmediği ve silahları bulunmadığını bildirmiş, ancak İsraili gazetecilerin iddialarına da yer vermiş ve yolcuların askerlere ölüm tehlikesi teşkil ettiğine dair demeçlerini de yayınlamıştır.⁶³ BM İnsan Hakları Konseyi'nin 27 Eylül 2010'da ilan ettiği raporunda da 20 ülkeden gelen 112 yolcu ile görüşülmüş, gemilerde silah bulunmadığı ve İsrail'in gereksiz şiddet uyguladığı sonucuna varılmıştır.⁶⁴

Her ne olursa olsun bu kriz sonucunda, İsrail-Türkiye ilişkileri belki de yıllarca tamir edilemeyecek şekilde yara almıştır. Her iki ülke de, krizi doğru yönetmemiş, aşırı güç kullanmaktan çekinmediği bilinen İsrail'in bu tutumunu sına-maya kalkan IHH, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ilgilendirmeyen bir konuda, iki ülkenin ilişkilerini sabote etmiştir. İsrail ise *Newsweek* dergisine göre bu çatışmadan asıl zararlı çıkan taraf olmuş, çünkü son derece önemli bir müttefikini kaybetmiştir.⁶⁵ Bazı Yahudi ve İsraili gazetelere bakarak Amerikalı Yahudiler arasında ve İsrail'deki hissiyatı da anlamaya çalışmak faydalı olacaktır.

1897'den beri New York'ta önce Doğu Avrupa Yahudilerinin dili olan Yiddish ve daha sonra İngilizce olarak da basılan *Forward* gazetesinde yapılan bir yorumda Türkiye ile İsrail arasındaki "aşk ilişkisinin" sona erdiği, İsrail'in artık Türkiye'de dost değil belki de düşman olarak algılanacağı ifade edilmektedir.

61 www.freedonflotillafacts.com

62 www.mfa.gov.tr/bakan-davutoglu_nun-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi_nde-yaptigi-konusma.tr

63 "What happened on the Mavi Marmara?", 7 June 2010, bbc.co.uk/worldservice/news/2010/06/100607_gaza_walker.shtml

64 Hugh Pope, "What the UN's flotilla report means", *Haaretz*, 8.10.2010, <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/what-the-un-s-flotilla-report-means-1.317813>,

65 "Turkish Anger a problem for Israel", *Newsweek*, <http://www.newsweek.com/2010/05/31/Turkish-anger-a-problem-for-israel.html>

Daha üç yıl önce İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ve Filistin Başkanı Mahmud Abbas'ın birlikte Türkiye'yi ziyaret ettikleri ve Peres'in TBMM'ye hitap etmesini nostaljik bir şekilde hatırlatan yorumcu, 2008 yılında da Türkiye'nin Suriye ile İsrail arasındaki gizli görüşmelere aracılık ettiği, Aralık 2008'de İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Ankara ziyaretinde, Erdoğan'ın Başar Esad ile Olmert'in arasında telefon zirvesi yürüttüğü ve bu iki hasım arasında ilişkilerin düzeltilmesine son derece yaklaşıldığını vurgulamaktadır. Ancak İsrail Başbakanının kısa bir süre sonra Gazze operasyonunu başlatmasının, Başbakan Erdoğan'da kendisine şahsi bir saygısızlık yapıldığı ve kandırıldığı düşüncesinin doğmasına yol açtığını, nitekim Davos Zirvesi'nde yaşananların bu olaydan az bir süre sonra Ocak 2009'ta vuku bulduğunu belirtmektedir.⁶⁵

Uluslararası Kriz Grubundan (*International Crisis Group*) Hugh Pope da, Türkiye-İsrail ilişkilerinin büyük ölçüde İsrail'in Filistinlilere karşı tutumuna endeksli olduğunu vurgulamaktadır. 31 Mayıs olayını Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak nitelendiren *Forward* Gazetesi köşe yazarı da, Türkiye'nin artık Arap-İsrail ihtilafında bir taraf olduğunu ve bu durumun ilk başlarda iktidarı destekleyen Türkiye'deki Yahudi cemaatini de sıkıntıya sokabileceğini ifade etmektedir.⁶⁶

ADL Başkanı Abraham Foxman ise Amerikan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'a yazdığı mektupta, İHH'nin Hamas ile ilişkileri olduğu, kaynak sağladığı, dolayısıyla terörist örgüt olarak kabul edilmesi gerektiğine dair taleplerini ortaya koymuş ve Gazze'ye yardım götüren bu filonun provokasyon amacıyla yola çıktığını da mektubuna eklemiştir. Buna kanıt olarak da İHH Başkanı Bülent Yıldırım'ın Aralık 2009'da Gazze Şeridi'nde Hamas lideri İsmail Haniye ile görüştüğü ve *Viva Palestina* adlı yardım konvoyuna katıldığını⁶⁷ ifade etmiştir.

Buna karşılık barış yanlısı *Tikun Olam* (Dünyayı Düzeltmek) adlı örgüt, İsrail'in *Mavi Marmara* gemisinde yaptığı katliamı "infaz" olarak tanımlayıp, eleştirmiştir.⁶⁸ Ayrıca, İsrail'in politikalarını eleştiren birçok Yahudi kökenli kişinin de mevcut olduğunu ifade etmek icap edecektir.

İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ise, *Mavi Marmara*'ya saldırıyı gerçekleştiren *Shayetet 13* komandolarını ziyaret edip profesyonelce ve kahramanca hareket ettiklerini vurgulamıştır. Beraberindeki İsrail Genelkurmay Başkanı Gabi Aşkenazi ise askerlerin gerekli olanlara ateş ettikleri, gerekli olmayanla-

66 A.g.e.

67 www.adl.org/terrorism/Letter_flotillaorganizers.asp ,8 Haziran 2010.

68 www.richardsilverstein.com/tikun_olam/2010/06/10/idf-executed-mavi-marmara-victims/

ra ateş etmediklerini söylemiştir.⁶⁹ Burada silahsız oldukları BM İnsan hakları Konseyi raporunca da teslim edilen ve uluslararası sularda bulunan sivilleri öldürmenin neresinin cesurca ve profesyonelce olduğunu anlamak oldukça zordur.

Ayrıca İsrail’de başka siyasetçilerden de kendilerinin haklılığını vurgulayan ifadeler duyulmaktadır. Muhalefetteki *Kadima* (İleri) Partisinin lideri Tzipi Livni de filonun bir provokasyon olduğuna dair düşüncesini ortaya koymuştur.⁷⁰

Öte yandan, İsrail’de Türk Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) *Milli Siyaset Belgesi*’nde değişikliğe giderek, İsrail’i tehdit olarak tanımladığına dair söylentiler yayılması üzerine, *Haaretz* gazetesinde 2 Kasım 2010 tarihinde yayınlanan “*Türkiye düşmanımız değil*” adlı başyazıda, Türkiye’de MGK’nın İsrail’i bir tehdit olarak adlandırmasının önemli olmakla beraber, ilişkilerin bu duruma gelişinde Gazze operasyonunun ve Danny Ayalon’un “akılsızlığının” (*folly*) önemli rolü olduğunu vurgulanmaktadır. Türkiye’nin Kürtlere tavrının İsrail’in Filistinlilere davranışından pek de farklı olmadığı ifade edilen yazıda, İsrail’in bu krizden karlı çıkmadığı, Gazze krizinden sonra uygulanan ablukayı hafifletmek zorunda kaldığı kaydedilmekte ve ilişkilerin yeniden canlandırılması için İsrail’in ölümlerden dolayı üzüntülerini belirtmesi ve ölenlerin yakınlarına tazminat ödemesini gerektiği belirtilmektedir.⁷¹ Bu fikirler, genellikle olumlu olmakla beraber, MGK’nın böyle bir karar aldığı belli değildir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun bu konudaki demecinden de, bu iddianın doğru olmadığı izlenimi çıkmaktadır. Her ne kadar Dışişleri Bakanı MGK’nın kararlarının ve *Milli Güvenlik Siyaset Belgesi*’nin gizli olduğunu söylese de, İsrail’de çıkan yorumların iyi niyete dayanmadığı ve tahrik hedefli olduğunu vurgulamakla, esasen iddiaları reddetmektedir.

Diğer taraftan, Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad’ın, Fransa’nın Orta Doğu Barış temsilcisi Jean Claude Cousseran’ın Eylül 2010’da Şam’ı ziyaretinde Türkiye’nin İsrail ile Suriye arasındaki arabuluculuk rolüne devam etmesinin önemine işaret etmesi⁷² de dikkat edilmesi gereken bir başka konudur. Buradan çıkan sonuç, Suriye’nin Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasından hoşnut olmadığıdır.

İlişkilerdeki güvensizliğin bertaraf edilmesi için, İsrail Endüstri, Ticaret ve Çalışma Bakanı Binyamin Ben-Eliezer’in, Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile, İsrail basınının iddiasına göre, ABD Başkanı Obama’nın baskısı sonu-

69 “Netanyahu salutes Shayetet 13 soldiers in Marmara raid”, *Jerusalem Post*, 27.10.2010

70 “Gaza flotilla Turkish provocation”, *Haaretz*, 25.10.2010.

71 “Turkey is not an Enemy”, *Haaretz*, 2.11.2010, baş makale.

72 “Assad: Turkey must be mediator in Israel-Syria peace talks”, *Jerusalem Post*, September 13, 2010, <http://www.jpost.com/Home/Article.aspx?id=187938>

cu, gizlice Brüksel’de görüştüğü haberleri ajanslara yansımıştır. Bu haberlere göre Obama, Başbakan Erdoğan’a Türkiye’nin İsrail’e karşı tutumunun ve BM Güvenlik Konseyi’nde İran’a karşı uygulanmasına karar verilen yaptırımlara ret oyu vermesinin, Amerikan Kongresi’nde Türkiye’nin müttefik olarak sadakatine dair endişelere yol açtığını bildirmiş, ayrıca ABD Başkanı’nın Türkiye’ye İsrail’e karşı sözlerini yumuşatması ricasında bulunduğu da ifade edilmiştir.⁷³

ABD Temsilciler Meclisi Dış İşleri Komitesi’nde Türkiye’de eksen kaymasının olup olmadığının tartışılması ve Francis Ricciardone’nin Türkiye’ye büyükelçi olarak tayininin Türkiye’ye karşı çok yumuşak olacağı düşüncesiyle engellenmesi⁷⁴, gerçekten de ABD Kongresi’nde Türkiye’nin dış politika yönelimlerinden rahatsızlık duyulduğunun göstergesi olarak anlaşılmalıdır. 2008 yılında hayatını kaybeden Kongre’nin önemli Yahudi üyelerinden Tom Lantos’un da Türkiye taraftarlığından, Türkiye’ye soğuk bakan bir pozisyona evrilmesinde, Kongre’deki özellikle Yahudi kökenli üyelerin Türkiye’nin İslamcı bir ülkeye dönüştüğü inancı yatmaktadır. Bu iddianın doğru olmadığını ifade etmek gerekirse de, bu algının artan bir şekilde Amerika’daki Yahudi toplumuna yayıldığını da vurgulamak icap edecektir.

ABD’deki Yahudi toplumunu en rahatsız eden meselelerden birisi Türkiye’nin Hamas liderlerinden Halid Meşal ile olan ilişkileridir. 2010 yılının Temmuz ortasında Meşal ile görüşen Dışişleri Bakanı Davutoğlu, görüşmelerin sebebini Hamas ile el-Fetih hareketleri arasındaki çatlakları kapatmaya yönelik olduğu vurgulamaktadır.⁷⁵ Ancak bu ilişkilerin, Macaristan doğumlu ve Yahudi soykırımından kurtulmuş California’lı Kongre üyesi Tom Lantos’un Türkiye’den uzaklaşmasında önemli bir rol oynadığı da hatırlanacaktır.

İkili ilişkilerin ciddi manada soğumasına bir örnek de İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak’ın Milli İstihbarat Teşkilatı’na (MİT) müsteşar olarak atanan Hakan Fidan’ın İran’ın dostu olduğu ve İran’a gizli askeri bilgiler aktarabileceği endişesini ifade etmesidir. Bu sözlerini hangi objektif bilgiye dayandırdığını bilmek zordur, ancak bu tür kaynağı belirsiz iddiaların ikili ilişkilerin tamirine katkıda bulunmayacağı da açıktır.

Son olarak, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün 65. BM Genel Kurulu toplantısı sırasında İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile görüşmemiş olması, ancak

73 Ely Karmon, “Turkey-Israel relations: Where do we stand?” , <http://www.jpost.com/Home/Article.aspx?id=187194>

74 A.g.e. Obama Kongre’nin tatilde olduğu bir dönemde bu atamayı yapmış ve Büyükelçi Ricciardone Ocak 2011’de Türkiye’de göreve başlamıştır.

75 A.g.e.

buna rağmen İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmadinejad ile 20 Eylül 2010 günü görüşmesi liberal *Haaretz* gazetesi tarafından Türkiye'nin İsrail'e karşı değişen tutumu olarak tasvir edilmiştir. Bu görüşmenin gerçekleşmemesine böyle bir görüşmenin planlanmamış olduğu ve Gül'ün programının çok dolu olması gerekçe olarak gösterilmişti.⁷⁶ Aynı şekilde, İsrail Cumhurbaşkanlığı Ofisi (*Beit Hanassi*) zaten planlanmış bir görüşmenin olmadığını ilan etmişti.⁷⁷ Burada üzerinde durulması gereken husus, Türkiye'nin İsrail'den yaptığı katliamdan dolayı özür beklediği ve öldürülen aktivistlerin yakınlarına sembolik de olsa, tazminat ödenmesine yönelik taleplerinin tatmin edilmediğidir. Bunlar gerçekleşmeden, ikili ilişkilerde eskiye dönüş mümkün görülmemektedir.

Sonuç

Başbakan Erdoğan'ın dış politika danışmanı İbrahim Kalın, Türkiye'nin bölgeyle daha aktif olarak ilgilenmesi gerektiği, Balkanlardan Orta Asya'ya kadar uzanan bölgede Türk, veya Türklere kültürel olarak yakın olan halklara özel bir ilgi gösterilmesi gerektiği, bunu yaparken de tarihten ve kültüründen neşet eden yumuşak gücünü kullanması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu bölgelerde Müslüman kimliğin ortak bir kültür alanı olduğunu vurgulayan Kalın, Türkiye'nin tarih ve coğrafyasından gelen unsurlar ile 'ince gücünü' kullanması gerektiğini belirtmektedir.⁷⁸

Önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin yumuşak gücü sayesinde bölgesel bir güç olma iddiası daha da pekişecektir. Ancak, Kalın'ın iddia ettiği gibi, Türkiye'nin tarihi yalnızca avantajlar getirmeyecektir. Şöyle ki, Boşnaklar ve Irak Türkmenleri için bu ortak tarih Türkiye'ye karşı bir sempati unsuru olurken, Yunanlılara, Bulgarlara, hatta bazı Arnavutlara, Araplara ve Ermenilere Osmanlı geçmişi o kadar da sempatik gelmemektedir. Dolayısıyla ortak tarih vurgusu zor ve tehlikeli bir argümandır.

İkinci olarak Türk kültürü, yani yüksek kültürün unsurları olarak klasik Türk müziği, mimarisi, dili, yemekleri ve popüler kültürünün unsurları yani televizyon dizileri, filmler, arabesk ve pop müziği Balkanlarda, Orta Doğu'da, Kafkasya'da ve hatta Orta Asya'da Türkiye'yi cazibe merkezi haline getirmiştir. Son yıllarda artan barış gücü operasyonları ve artık yabancı ülkelere ekonomik yardımda bulunan, yani donör ülke olmuş olması da Türkiye'yi yabancı devletler arasında daha sempatik kılmıştır. Tabi bunlara ülkenin askeri gücü ve ekonomik dinamizmi de eklenmelidir. Bütün bu unsurlar, Türkiye'yi bölgesinin çekim merkezi yapabilecektir.

76 <http://www.haaretz.com/print-edition/news/Turkey-s-attitude-toward-israel-is-changing-1.26717>, 20 Eylül 2010.

77 <http://www.jpost.com/Home/Article.aspx?id=188669>, 20 Eylül 2010.

78 İbrahim Kalın, "Türkiye'nin İnce Gücü", 24-25 Subat 2006, *Zaman*, http://www.setav.org/index.php?option=com_content&task=view&id=71&Itemid=29

Öte yandan, bugünkü iktidarın Türk dış politikasında keskin bir dönüş yaptığı, Batıyla ve İsrail'le ilişkilerin ciddi manada bozulduğu fikrini Washington Yakın Doğu Politikası Enstitüsü (*Washington Institute for Near East Policy*) araştırmacılarından Soner Çağaptay ifade etmektedir. Araştırmacıya göre, AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonra Türkiye normal bir ülke olmaktan çıkmış, AB, ABD ve İsrail ile olan ilişkiler ciddi hasar görmüştür. İsrail'e karşı Yahudi aleyhtarı (*anti-Semitic*) bir söylem kullanan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Allah'ın İsrail'i cezalandıracağını ve Gazze Şeridi'nin bir toplama kampına dönüştüğünü ifade etmiştir. Bu söylemler de İsviçre'nin Davos kentinde Başbakan Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı'na gösterdiği tepkiyle sonuçlanmıştır. Araştırmacı ayrıca, basın özgürlüğü ve kadın hakları konularında da kayda değer bir gerileme olduğunu vurgulamaktadır. Filistinlilere özellikle Hamas kontrolündeki Gazze Şeridi'ne gösterilen ilgi, Sudan'da yapılan katliamlara gösterilmemekte, dolayısıyla Çağaptay'a göre AKP iktidarının dış politikası İslamcı ideolojinin etkisinde yürütülmektedir.⁷⁹

Her ne kadar AKP iktidarının artan ölçülerde Orta Doğu'ya ve Arap dünyasına bir açılım siyaseti güttüğünü söylemek mümkün olsa da, bu dış politika hedefinin İslamcılıktan neşet ettiğini söylemek mümkün değildir. Öncelikle vurgulanması gereken husus bu noktaya AB'nin Türkiye'yi dışlayıcı siyasetlerinin sonucu gelindiğidir. Ayrıca İslamcı siyasetin en temel talebi olan şeriatın tatbiki Türkiye'de mevcut değildir ve Türkiye-İsrail ilişkileri de 2008'e kadar oldukça iyi gitmiştir.

Bütün bu unsurlar ele alındığında, İsrail basınında çıkan bazı yorumların aşırı olduklarını da kabul etmek gerekecektir. Örneğin Caroline Glick adlı köşe yazarının muhafazakar *Jerusalem Post* Gazetesinde 21 Eylül 2010 tarihinde yazdığı yazıda Türkiye'nin İran'ın müttefiki olduğu, Putinvari bir otokrasi kurulduğuna dair sözlerinin abartılı olduğuna şüphe yoktur. AB'nin AKP iktidarının en büyük destekçilerinden olduğu, bunun sebebinin de çokkültürlülük fikrinden ortaya çıktığı ise ilginç bir iddiadır. Son olarak yorumcunun, Amerika ve Batı'nın Türkiye'deki muhalefeti desteklemesi gerektiğine dair sözleri⁸⁰ de uluslararası ilişkilerde kabul edilemeyecek fikirlerdir. İçişlerine karışmama ilkesinin bariz bir ihlali olacak böyle bir politikanın ABD ve AB tarafından izleneceği beklenmemelidir.

Ayrıca Amerikalı yorumcu Michael Rubin tarafından ifade edilen bazı düşüncelerin de gerçeklerle bağdaşmadığı vurgulanmalıdır. Rubin'in Türkiye'nin bir

79 Soner Çağaptay, "Turkish-Israeli relations", April 3, 2009. <http://www.meforum.org/2117/Turkish-israeli-relations>

80 Caroline Glick, "Our World: Who lost Turkey?" *The Jerusalem Post*, September 21 2010. <http://www.jpost.com/Opinion/Columnists/Article.aspx?id=188726>

İslam cumhuriyetine dönüştüğü iddiasının kabul edilebilir yanı yoktur⁸¹. Öncelikle, yukarıda da vurgulandığı gibi, İslamcı siyasetin temel taleplerinden biri şeriatın, hukuk düzenine hakim olmasıdır. Türkiye’de böyle taleplerin yaygın bir şekilde bulunmadığı, bu tür siyasi isteklerin sözkonusu partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması sonucunu doğuracağı aşikardır. Geçmişte Milli Görüş’e ait partilerin kapatılmasına devletin siyasi rejimini, özellikle de laiklik ilkesini değiştirmeye yönelik çabalar veya ifadeler oluşturmuştur. Dolayısıyla günümüzde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin bu tür taleplerde bulunduğu söylemek zordur. Partinin üst kadrosunun aşağı yukarı on yıl öncesine kadar Milli Görüş’e ait partilere üye oldukları doğru olsa da ve zaman zaman o döneme ait söylemlerde bulunsalar da, AKP’nin açık siyasetinde ülkenin siyasi yapısını İslamlaştırdığını iddia etmek güçtür. Ancak üst düzey yöneticilerin son derece muhafazakar bir geçmişe sahip olmaları laik çevrelerde endişe kaynağı olabilmektedir. Son yıllarda Amerika’da özellikle Yahudiler arasında Türkiye’nin rejim değişikliği geçirdiği ve artık İslamcı bir siyaset izlediği düşüncesi hakim olmuştur. Bunun sonucu olarak, ABD Kongresi’ndeki Yahudi Kongre üyelerinin Türkiye’ye desteği ciddi şekilde azalmıştır.

Michael Rubin, Türkiye’nin bundan sonra ABD’nin müttefiki olarak görmeyi mümkün olmadığı ve artık Orta Doğu’da barışa engel olarak nitelendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır⁸². Buradaki temel sorun Orta Doğu meselelerinin sadece Arap-İsrail ihtilafına endekslenmesinde yatmaktadır. Zira, Amerika’nın Irak ve Afganistan’a lojistik kanallarında İncirlik Üssü ve Türkiye önemli bir yer tutmaktadır.

Rubin AKP’nin dış politikasını İslam temelli olarak tanımlamakta, 2006 yılında Hamas’ın liderlerinden Halid Meşal’in Türkiye ziyareti, Sudan Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir ile Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan arasındaki görüşmeler ve Erdoğan’ın Sudan rejimini “Müslümanlar soykırım yapmazlar” şeklindeki savunmasını, bu İslamcı siyasete örnek olarak vermektedir. Ayrıca yine Başbakan Erdoğan’ın İsrail’in devlet terörü yaptığına dair sözleri ve *Mavi Marmara* gemisinin “resmi destekle” yola çıkmasını, Türk dış politikasındaki eksen kaymasının sonuçları olarak görmekte, öte yandan da *Mavi Marmara* olayını İsrail için diplomatik bir felaket olarak da nitelendirmektedir.⁸³ Bir başka yazarın iddiasına göre ise, Başbakan Erdoğan ile Cumhurbaşkanı Gül Türkiye ile İsrail arasındaki stratejik ilişkileri baltalamayı hedeflemektedir.⁸⁴

81 Rubin, Michael. “Turkey, from Ally to Enemy” *Commentary*, July-August 2010.

82 Michael Rubin, “Erdoğan’s Turkey is not a friend”, *Forward*, June 11, 2010.

83 A.g.e.

84 Murinson, a.g.e., s.151.

Türk dış politikasının özellikle de 2007'den sonra Orta Doğu ve İslam dünyasına doğru kaydığını söylemek, ancak bunun temel sebebinin AKP'nin ideolojisinden çok, dış politikasını pragmatik şekilde yürüttüğü olgusunda ve AB'nin Türkiye'ye karşı dışlayıcı politikalarında aramak yerinde bir tahlil olacaktır.

İsrail özeline gelince, 2008 sonu 2009 başında vuku bulan Gazze Savaşı'na kadar söylem bazında İsrail'e karşı yöneltilen eleştiriler olsa da, Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasında kolaylaştırıcı bir rol oynamaya çalıştığı belirtilmelidir. Dolayısıyla bu tarihe kadar İsrail ile ilişkiler, 1990'ların altın çağı gibi olmasa da, yine de belli bir seviyede devam etmiştir. Dolayısıyla, AKP'nin dış politikasını, İslamcılık ideolojisi ile açıklamak mümkün değildir. Geçmiş ideolojinin kalıntıları hala mevcut olsa da, bugünkü Türk Hükümeti'nin bölgesinde daha aktif ve söz sahibi, Osmanlı coğrafyasında eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) bir dış politika izlediği ifade edilebilir. Ancak sempatinin Müslümanlardan yana olduğu itiraf edilmelidir. Fakat Filistinliler özelinde, ki hepsi Müslüman değildir ve aralarında Hristiyanlar da vardır, onlara karşı sempatinin Türkiye'de sadece dindarlarda ve İslamcılarda bulunmadığı özellikle aşırı sol ve hatta siyasetin merkezinde bulunan bireylerde de mevcut olduğu ifade edilmelidir. Özellikle 1970'lerde sol militanların Lübnan'daki Filistin kamplarında yetiştirildikleri malumdur. Filistin'e aşırı soldaki tutku Faik Bulut tarafından "Filistin rüyası"⁸⁵ olarak tanımlanmıştır.

Daha az bilinen bir konu ise, 1979-1980 arasında Nayif Hawatmeh liderliğindeki Filistin'in Kurtuluşu için Demokratik Cephe (*el cabha el-dimokratiyya li tahrir al Filastin*) gerillalarının PKK'lı teröristlere Lübnan'daki kamplarında eğitim verdiği'dir.⁸⁶ PKK'nın geçmişte başka Filistinli örgütler ile de ilişkileri bulunduğuna şüphe yoktur. Bu durumun Türkiye'de bilinmesi Filistin ulusal hareketine olan sempatiyi azaltır mı, bilebilmek açıkçası güçtür.

Sonuç olarak şu soruyu sormak yerinde olacaktır. 2003 yılında Türkiye'yi İsrail'in bölgedeki en iyi dostu⁸⁷ olarak nitelendiren Danny Ayalon, nasıl koltuk krizinin baş aktörü haline gelebilmiştir veya Bar Ilan Üniversitesi akademisyenlerinden ve Türkiye ile ilişkilere birincil önem veren Efraim Inbar, Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Bunun cevabını ikili ilişkilere eski hükümetlerin verdiği önemi vermeyen, bugünkü İsrail'in ve Türkiye'nin politikalarında aramak icap edecektir. Türkiye hem iç politikasında, hem de dış politikasında daha çok Osmanlı ve İslam kimliğini veya coğrafyasını vurgulamaktadır. Bu coğrafyanın çok ötesinde Afrika'da ve Latin Amerika'da dahi Türkiye etkisini artırmaya çalışmaktadır ve bu açılımlar sayesinde ki, Türkiye 2008 yılında

85 Faik Bulut, *Filistin Rüyası: İsrail Zindanlarında Yedi Yıl*, (Berfin Yayınları, 1998).

86 Aliza Marcus, *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish fight for Independence*, (New York: New York University Press, 2007), s.55.

87 Murinson, a.g.e., s.155.

BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye olarak seçilebilmiştir. Dolayısıyla İsrail'in Türkiye'nin öncelikleri arasındaki yeri daha alt sıralara düşmüştür, özellikle Türkiye'nin Suriye ile yaklaşması bu sonucu doğurmuştur. Bu da İsrail'de ve Amerika'daki Yahudi toplumunda endişeye yol açmıştır. Dış politikada hiç bir devlet veya toplum gözardı edilemeyeceğine göre, İsrail ile dünyadaki Yahudi toplumuna Türkiye'nin politikaları ikna edici şekilde anlatılmalıdır. Aksi takdirde ABD Kongresi'nde Türkiye'ye hasım lobilerce sunulan tasarılar kolaylıkla kabul edilecektir. Ancak ikili ilişkilere bakıldığında adım atması gereken tarafın İsrail olduğuna da şüphe yoktur. 87 yıllık Cumhuriyet tarihinde, herhangi bir ülke Türk sivilleri katletmemiştir. İsrail gibi, dost olarak nitelendirilen bir ülkenin Türk sivilleri uluslararası sularda öldürmesinin savunulacak hiç bir tarafı olmadığı açıktır.

Kaynakça

Aras, Bülent, *The New Geopolitics of Eurasia and Turkey's position*, (Londra: Frank Cass, 2002).

Benbassa, Esther ve Aron Rodrigue, *Sephardi Jewry: A history of the Judeo-Spanish Community, 14th - 20th Centuries*, (Berkeley: University of California Press, 2000).

Bengio, Ofra, *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern outsiders*, (New York: Palgrave, 2004).

Bölükbaşı, Süha, "Behind the Turkish-Israeli Alliance; A Turkish view", *Journal of Palestine Studies*, Cilt. XXIX, No. 1, Sonbahar, 1999.

Bozdağhoğlu, Yücel, *Turkish foreign policy and Turkish identity: A constructivist approach*, (New York: Routledge, 2003).

Bulut, Faik, *Filistin Rüyası: İsrail Zindanlarında Yedi Yıl*, (İstanbul: Berfin Yayınları, 1998).

Davutoğlu, Ahmet, "Turkey's foreign policy visions: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt. 10, No. 1, (2008).

Dursunoğlu, Alptekin, *Stratejik İttifak: Türkiye-İsrail ilişkilerinin Öyküsü*, (İstanbul: Anka, 2000).

Hale, William, "Turkey and the Middle East in the New Era", *Insight Turkey*, Cilt. 11, No. 3, (2009).

Inbar, Efraim, "The Strategic Glue in the Israeli-Turkish Alignment", Barry Rubin ve Kemal Kirişçi (ed.), *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*. (Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 2001).

_____, “Regional Implications of the Israeli-Turkish Strategic Partnership’, *MERIA*, Cilt. 5, No. 2, (Haziran 2001).

Kalın, İbrahim, “Türkiye’nin İnce Gücü”, *Zaman*, 24-25 Şubat 2006.

Keyder, Çağlar, *State and Class in Turkey: A study in Capitalist Development*, (London: Verso, 1987).

Kıbaroğlu, Mustafa, “Turkey and Israel Strategize”, *Middle East Quarterly*, Cilt. 9, No.1, (Kış 2002).

Kirişçi, Kemal, “Turkey and the Muslim Middle East”, Alan Makovsky ve Sabri Sayari (ed.), *Turkey’s New World: Changing Dynamics in Turkish Foreign policy*, (Washington: Washington Institute for Near East Policy, 2000).

Mazower, Mark, *Salonica: City Of Ghosts, Christians, Muslims and Jews, 1430-1950*, (Londra: Harper Perennial, 2005).

Makovsky, Alan, “Israeli-Turkish relations: a Turkish periphery strategy”, Henri Barkey (ed.), *Reluctant Neighbor: Turkey’s role in the Middle East*, (Washington: United States Institute of Peace, 1996).

Marcus, Aliza, *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish fight for Independence*, (New York: New York University Press, 2007).

Murinson, Alexander, *Turkey’s Entente with Israel and Azerbaijan: State identity and Security in the Middle East and Caucasus*, (Londra ve New York: Routledge, 2010).

Nachmani, Amikam, “The Remarkable Turkish-Israeli tie”, *Middle East Quarterly*, Cilt. 5, No. 2, (Haziran 1998).

Reisman, Arnold, *Turkey's Modernization: Refugees from Nazism and Ataturk's Vision*, (Washington D.C.: New Academia Publishing, 2006).

Sayegh, Fayez, *Zionism: A form of racism and racial discrimination*, (New York: Office of the Permanent Observer of the PLO to the UN, 1976).

Schleifer, Yigal, "A Love affair gone wrong: Turkish-Israeli relations Stand on the Brink", *Forward*, (June 3, 2010).

Shindler, Colin, *A History of Modern Israel*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

Tekinalp, *Kemalizm*, (Istanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998).

Uzer, Umut, "What Ankara wants", *Jerusalem Post*, 6 Temmuz 2004.

_____, "Filistin Meselesi gölgesinde Türkiye-İsrail İlişkileri", *KOK Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, Cilt. V, No. 1, (Bahar 2003).

_____, "The impact of the Jewish lobby on American foreign policy in the Middle East", *Perceptions*, Cilt. 6, No. 4, (Aralık 2001-Şubat 2002).
